

Ocjena opravdanosti i prijedlog izmjene modela financiranja dječjih
vrtića u Republici Hrvatskoj

Udruga Sidro – odgojitelji u zaštiti prava djeteta u dječjem vrtiću

u suradnji s osnivačima predškolskih ustanova,
jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave

Veljača 2025.

Prijedlog izmjene modela financiranja dječjih vrtića u Republici Hrvatskoj - sažetak

Unatoč povećanim ulaganjima u smještajne kapacitete vrtića i izdvajanja namijenjena fiskalnoj održivosti, financijska sredstva koja se izdvajaju iz državnog proračuna nisu dostatna za osiguranje kvalitetnog i održivog sustava ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Istovremeno, brojne jedinice lokalne samouprave su preopterećene financiranjem ove prve stepenice formalnog obrazovanja, što dovodi do regionalnih nejednakosti u dostupnosti i kvaliteti vrtićkih usluga.

Glavni problemi

- **Deficit odgojitelja i stručnih suradnika:** Nedostatak kvalificiranog kadra ozbiljno ugrožava kvalitetu obrazovnog procesa.
- **Neusklađenost s člankom 51. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju:** Plaće zaposlenih u vrtićima ne odgovaraju zakonskim odredbama koje nalažu njihovu izjednačenost s plaćama zaposlenih u osnovnim školama.
- **Nepravedan model financiranja:** Trenutni sustav temeljen na indeksu razvijenosti diskriminira djecu prema mjestu rođenja i boravka.
- **Neadekvatna provedba Državnog pedagoškog standarda:** Prekoračenje broja djece u skupinama i nepoštivanje propisanih standarda za stručni kadar.

Prijedlog rješenja

- **Izmjena modela financiranja:** Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih, u suradnji s Ministarstvom demografije i useljeništvu, treba preuzeti financiranje plaća zaposlenih u vrtićima, umjesto da se oslanja na indeks razvijenosti pri raspodjeli sredstava.
- **Osiguravanje održivosti sustava:** JLS bi se rasteretile obveze financiranja plaća, ali bi ostale odgovorne za daljnja ulaganja u kvalitetu i dostupnost vrtićkih usluga.
- **Poštivanje odredbi Zakona i DPS-a:** Osiguravanje nužnih kadrovskih i prostornih uvjeta u skladu s važećim propisima.

2

Financijska analiza – projekcija

- **Troškovi plaća zaposlenih u vrtićima:** Plaće prosječno čine 71,34% ukupnog troška.

Temeljeno na aktima Vlade Republike Hrvatske - *Odluci o visini osnovice za obračun plaće u javnim službama*, te koeficijentima složenosti propisanim u *Uredbi o nazivima radnih mjesta, uvjetima za raspored i koeficijentima za obračun plaće u javnim službama (NN 155/23)*.

- **Trošak bruto plaća odgojitelja i stručnih suradnika koji čine 70% ukupnog broja zaposlenih:**
 - Propisana trenutna bruto plaća odgojitelja: 1.903,83 eura.
 - Godišnji trošak bruto plaća odgojitelja: 357.745.225,80 eura.
 - Godišnji trošak bruto plaća stručnih suradnika: 27.552.253,80 eura.
- **Godišnji trošak bruto plaća za ovu većinsku kategoriju zaposlenih u vrtićima iznosi:** 385.297.479,60 eura.
- **Tehničko i administrativno osoblje čini do 30% zaposlenih, prosječni godišnji trošak njihovih plaća iznosi dodatnih 118.414.800,00 eura.**

Trenutna ulaganja iz državnog proračuna sukladno Uredbi o kriterijima i mjerilima za utvrđivanje iznosa sredstava za fiskalnu održivost dječjih vrtića te Odluci o dodjeli sredstava za fiskalnu održivost:

- Za pedagošku godinu 2023./2024. u iznosu od 148.926.597,00 eura
(17,65% ukupnih troškova vrtića)
- Za pedagošku godinu 2024./2025. u iznosu od 168.925.502,00 eura
(16,77% ukupnih troškova)

Zaključak

Izmjenom modela financiranja na način da država preuzme financiranje plaća zaposlenih u vrtićima osigurala bi se financijska održivost sustava, povećala kvaliteta odgojno-obrazovnog rada i osiguralo poštivanje zakonskih propisa. Zaustavila bi se diskriminacija djece prema mjestu rođenja i stanovanja, smanjile obrazovne nejednakosti i regionalne razlike. JLS bi se rasteretile prevelikog financijskog opterećenja, što bi omogućilo dodatna ulaganja u dostupnost i kvalitetu vrtićkih usluga.

Ova izmjena je ključna za budućnost ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj, koji je nužno promatrati kao važnu obrazovnu komponentu, kao dio strategije demografske revitalizacije, te kao ispunjenje Barcelonskih sporazuma i važno približavanje prosjeku ostalih država članica Europske unije kad je riječ o uključivanju djece u sustav obrazovanja.

Uređenost ove prve stepenice formalnog odgoja i obrazovanja pretpostavka je za ostvarenje izmjena i u osnovnoškolskom sustavu, koje će Republika Hrvatska morati učiniti obzirom na činjenicu da smo jedna od rijetkih zemalja članica Unije koja još uvijek ima osmogodišnje osnovno obrazovanje.

4

Stoga ovaj prijedlog valja shvatiti kao priliku da se iz pozicije resornog Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih učine značajni pomaci ka većoj uključenosti djece u programe ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, boljim uvjetima i kvaliteti odgojno obrazovnog procesa, dok iz pozicije Ministarstva demografije i useljeništa pred nama nedvojbeno stoji prilika pridonijeti demografskoj revitalizaciji Republike Hrvatske i jačanju pronatalitetnih politika.

Ocjena opravdanosti i prijedlog izmjene modela financiranja dječjih vrtića u Republici Hrvatskoj

UVOD

Različitost obilježja svake od 555 jedinica lokalne samouprave, smještene u 21 županiju, jedan su od parametara koji uvjetuju i nužnost određene raznolikosti u pristupu rješavanja svih, pa tako i izazova u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. Hrvatska ima 127 gradova i 428 općina, čija heterogena obilježja ipak imaju određene sličnosti. Među ostalim, potreba za osiguravanjem ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja za svako dijete, jednakost je koju ćemo naći u svakoj od tih jedinica. Danas više ne bi trebalo biti nužno govoriti o pravu djeteta na obrazovanje, pravo na odgovarajuću i pravovremenu podršku cjelokupnom razvoju, ili pravu roditelja na rad, što podrazumijeva siguran boravak djeteta u dječjem vrtiću. Ne bi trebalo biti nužno ni isticati važnost i vrijednost ranog uključivanja u obrazovne programe, jer su sve ove činjenice prepoznate i isticane u strateškim dokumentima Republike Hrvatske, primjerice *Nacionalnom planu za razvoj sustava obrazovanja do 2027. godine*.

Proučavajući podatke Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske, između ostalog, uočava se trend smanjenja broja stanovnika u gotovo svim gradovima. Prema popisu stanovništva iz 2022., samo tri grada imaju broj stanovnika veći od 100.000, Zagreb, Split i Rijeka, dok je Osijek pao ispod te brojke. Nedvojbeno prisutna gospodarska i ekonomska kriza, uz ovako lošu demografsku sliku države i nedovoljne napore u kreiranju i provedbe kvalitetne demografske nacionalne politike, doprinose povećanju tog trenda iseljavanja, posebno u manjim gradovima.

U kolovozu 2021. u savjetovanje sa zainteresiranom javnošću pušten je Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju. Među mnogim problemima koje smo tada isticali i nastojali ispraviti zakonskim izmjenama, kao možda najveću potrebu, ukazali smo na nužnost izmjene u načinu financiranja dječjih vrtića u Hrvatskoj.

Financiranje potreba građana za ranim i predškolskim odgojem i obrazovanjem, **umjesto da se jasno odredi kao dio sustava obrazovanja**, što nesporno i jest prema klasifikaciji Ministarstva znanosti i obrazovanja (*II - Obrazloženje posebnog dijela za 08005 – Ministarstvo znanosti i obrazovanja*), **određuje se u značajnoj mjeri kao kategorija socijalnih usluga**, pri čemu se država uključuje kroz *Program potpore za održavanje i razvoj predškolske djelatnosti u gradovima Republike Hrvatske od V. do VIII. skupine indeksa razvijenosti*, koji nam donosi ranije Središnji državni ured za demografiju i mlade, sada Ministarstvo demografije i iseljeništa.

Primjerice u 2020. godini Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku osiguralo ukupno 447,9 milijuna kuna za kapitalna ulaganja u vrtićima kroz Europski socijalni fond i državni proračun. K tomu je osigurano i 13,5 milijuna kuna za održavanje postojećih ili razvoj novih predškolskih djelatnosti u 2020. godini za vrtiće na potpomognutim područjima. Kako bi se dostupnost vrtića prilagodila potrebama roditelja, osigurano je 318,6 milijuna kuna iz Europskog socijalnog fonda te zaposleno 830 djelatnika i pomoćnog osoblja za produženi boravak i dodatne programe za 6387 djece.

Kako ističe Premijer Andrej Plenković u svojim izjavama 2024. godine, u prvom Pozivu vrijednom 163 milijuna eura, investirano je u 248 dječjih vrtića. U drugom Pozivu uključeno je još 94 vrtića, čime se ostvarilo novih 21.300 mjesta, a treći Poziv će dodatno osigurati novih 3.700 mjesta u vrtićima, što je ukupno 25.000 novih mjesta u dječjim vrtićima. Nedvojbeno je kako Vlada RH diljem zemlje, kroz provedbu Nacionalnog plana oporavka i otpornosti i Europski socijalni fond, ulaže značajna sredstva u izgradnju i obnovu predškolskih ustanova. U proces se krajem 2024. godine uključuje i Ministarstvo demografije i useljeništva, kroz provedbu Strategije demografske revitalizacije.

Unatoč značajnim ulaganjima, evidentno postoje ozbiljni izazovi, za koje ne vidimo strategiju rješavanja, niti napore da bi se isti uopće stavili na popis prioriteta u fokusu resornog Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih i Vlade Republike Hrvatske. O tim izazovima, od kojih su neki izravna posljedica odabranih modela uključivanja Vlade RH u sustav prve stepenice obrazovanja, govorit će se u sljedećim poglavljima. Za potrebe ove analize i pripreme izmjena modela financiranja vrtića, obratili smo se svim jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, od kojih većina podržava potrebu da se model financiranja dječjih vrtića mijenja. Na poziv za dostavu podataka o troškovima predškolskih ustanova kojima su osnivači JLS, odazvalo se šezdeset i šest jedinica.

Temeljeno na svim analiziranim podacima, predlažemo ovu izmjenu modela financiranja učinjenu na temelju preciznih podataka o troškovima za rani i predškolski odgoj i obrazovanje u pedagoškoj godini 2023./2024., dostavljenih od 62 jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i u suradnji s njihovim ekonomskim i pravnim stručnjacima. Svi podaci potvrđeni su u dokumentima Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih, Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske, te javno dostupnim podacima o financijskom poslovanju JLS.

Govoreći o nejednakostima, obrazovne razlike koje zbog ovakvog postupanja države postaju sve veće, moraju se promatrati kroz četiri elementa. **Dostupnost, priuštivost, sigurnost i kvaliteta obrazovanja mora biti jednaka za svako dijete u Republici Hrvatskoj, što je i Ustavno pravo svakog djeteta.**

Dječji vrtić u 2022. godini nije dostupan za gotovo 40% djece rane i predškolske dobi. To su podaci Državnog zavoda za statistiku, koji su u tom trenutku pokazivali kako Republika Hrvatska ima ispod 60% djece uključene u neki od programa ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Analizom

stanja u odgojnim skupinama postojećih dječjih vrtića, nesporno je potvrđeno kako su one o većini prekobrojne, odnosno izvan okvira mjerila za broj djece propisanog Državnim pedagoškim standardom.

Ispitivanjem javnog mišljenja i komunikacijom s više od 35.000 osoba iz redova odgojitelja, stručnih suradnika u vrtićima te roditelja djece rane i predškolske dobi, evidentno je kako vrtić u brojnim sredinama nije priuštiv, uglavnom zbog činjenice da mjesta u javnim (gradskim i općinskim vrtićima) nema, a privatni vrtići iziskuju značajna dodatna ulaganja u smislu participacije roditelja.

Obzirom na prekobrojnost skupina potvrđenu obavljenim brojnim nadzorima nadležne inspekcije, te sve učestaliju pojavu nezgoda i neželjenih događaja, razvidno je kako sigurnost nije na željenoj razini.

Četvrti element kroz koji moramo promatrati prvu stepenicu formalnog obrazovanja, a to je kvaliteta, u Republici Hrvatskoj načelno je na zavidnoj razini. Odgojitelji završavaju tri ili pet godina studija Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, obrazuju se do razine magisterija zatim i doktorata, godinu dana imaju obvezno pripravničko stažiranje uz mentora, zatim polažu stručni državni ispit i tek nakon toga spremni su za vrlo stručan i kvalitetan samostalan rad. No kvalitetno obrazovanje odgojitelja ne jamči i kvalitetu programa RPOO, upravo zato što materijalni i prostorni uvjeti u vrtićima nisu na odgovarajućoj razini. Odgojitelj koji sam u smjeni radi s dvadesetak jednogodišnjaka, unatoč svojim visokim stručnim kompetencijama, ne može osigurati kvalitetan odgojno obrazovni proces.

ZAKONODAVNI OKVIR

Jedan od izazova koji se stavlja pred donositelje odluka jest nužnost izmjene zakonske podloge koja definira ulogu i velikih gradova i jedinica lokalne samouprave u smislu povezivanja i uspješnije suradnje oko zajedničkih ciljeva u razvoju cijele zajednice unutar sustava, a da bi se izbjeglo slabljenje uloge i daljnje smanjenje stanovništva i gospodarskog razvoja manjih sredina (Jacobs, 2007). Navedeno se nastoji ublažiti odredbama Zakona o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (NN 127/17, 138/20).

Tim su Zakonom utvrđeni izvori sredstava za financiranje lokalne i područne (regionalne) samouprave. Zakon nalaže da se jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave financiraju prihodima od poreza, od pomoći te iz vlastitih i namjenskih prihoda sukladno posebnim propisima. Isti zakon uređuje raspodjelu prihoda od poreza na dohodak na način da je udio općine, odnosno grada 74%, udio županije 20% i udio decentraliziranih funkcija 6%.

Kako bi se umanjila fiskalna nejednakost među gradovima, propisano je da općine, odnosno gradovi ostvaruju pravo na sredstva fiskalnog izravnanja ako im je petogodišnji prosjek ukupnih prihoda od poreza na dohodak ostvarenih na području općine, odnosno grada te prihoda od prireza koji bi općina, odnosno grad ostvario uvođenjem najviše propisane stope prireza, po glavi stanovnika pojedine općine, odnosno grada manji od referentne vrijednosti kapaciteta ostvarenih poreznih prihoda. Sredstva fiskalnog izravnanja osiguravaju se u proračunu Republike Hrvatske (Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (NN 127/17, 138/20).

Danas je financiranje obrazovanja podijeljeno na razine (predškolsko, osnovnoškolsko, srednja škola, visoko obrazovanje...). Sukladno tome, obveze financiranja vezane su za određenu jedinicu uprave. Upravljanje ranim i predškolskim odgojem i obrazovanjem povjereno je gradovima i općinama, sukladno tome i financiranje ove prve stepenice formalnog obrazovanja. Osnovnoškolsko obrazovanje zadaća je gradova i županija te se uspješnost provođenja kontrolira i na nacionalnoj razini.

Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave propisuje da Vlada Republike Hrvatske u odlukama o minimalnim financijskim standardima utvrđuje minimalan iznos sredstava koja je potrebno osigurati za pokriće rashoda za decentralizirane funkcije osnovnog i srednjeg školstva, socijalne skrbi, zdravstva i vatrogastva. Tim je propisima uređeno kako se sredstva za pokriće rashoda za decentralizirane funkcije osnovnog i srednjeg školstva, socijalne skrbi, zdravstva i vatrogastva, koje se prema posebnom zakonu prenose na jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, osiguravaju iz udjela za decentralizirane funkcije, a kada se iz udjela za decentralizirane funkcije ostvari manje sredstava od iznosa utvrđenog odlukama Vlade Republike Hrvatske o minimalnim financijskim standardima, jedinice lokalne i područne

(regionalne) samouprave imaju pravo na pomoći izravnjanja za decentralizirane funkcije u iznosu koji im je potreban za dostizanje minimalnih financijskih standarda za pojedinu decentraliziranu funkciju. U tom slučaju, pomoć izravnjanja za decentralizirane funkcije osigurava se u državnom proračunu Republike Hrvatske na razdjelima ministarstava nadležnih za osnovno i srednje školstvo, socijalnu skrb, zdravstvo i vatrogastvo (Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (NN 127/17, 138/20).

Rani i predškolski odgoj i obrazovanje, dječji vrtići i jaslice kojima je osnivač lokalna (područna) samouprava, do 2023. gotovo u cijelosti financiraju se iz proračuna jedinica lokalne samouprave. Iz državnog proračuna, do izmjena *Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju (NN 10/97, 107/07, 94/13, 98/19, 57/22, 101/23)* financira se jedino podrška djeci s teškoćama u razvoju, darovitoj djeci i djeci koja pohađaju dvojezične programe na jeziku nacionalnih manjina, te obvezni programi predškole, u minornom iznosu od tadašnjih tridesetak kuna.

Izmjenama Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju, u svibnju 2022. uvodi se članak 50a, kojim se otvaraju vrata financiranju vrtića iz državnog proračuna, upravo kako bi se smanjile iznimno velike regionalne obrazovne nejednakosti. U ovim je izmjenama snažan utjecaj imala i udruga Sidro, predlažući izmjene, uz podršku cijelog spektra zastupnika u parlamentu.

Članak 50a ispunio je naša očekivanja, no *Uredba o kriterijima i mjerilima za utvrđivanje iznosa sredstava za fiskalnu održivost dječjih vrtića (NN 10/97., 107/07., 94/13., 98/19., 57/22. i 101/23.)* pokazuje kako je model uključivanja u financiranje vrtića koji je izabrala Vlada RH, vrlo brzo potvrdio naše strepnje o stvaranju dodatnih razlika i evidentnoj nejednakosti, čak i diskriminaciji djece, kako unutar tako i izvan programa RPOO, a ovisno o mjestu rođenja i življenja.

9

Spornim držimo dva ključna detalja iz ovog usvojenog modela financiranja fiskalne održivosti vrtića. Ponajprije je riječ o **metodologiji dobivanja polazišta za izračun udjela** u kojem će se država uključiti prema pojedinoj jedinici lokalne uprave. Kao polazišnu vrijednost, Vlada RH uzima **prosječnu cijenu** smještaja djeteta u dječjim vrtićima na razini Republike Hrvatske. U članku 4., stavak 1. Uredbe pojašnjava se način na koji se izračunava ta prosječna cijena: "*Prosječna cijena smještaja po djetetu na razini Republike Hrvatske izračunava se na način da se ukupni troškovi javnih vrtića za fiskalnu godinu koja prethodi pedagoškoj godini za koju se dodjeljuju sredstva dijele s ukupnim brojem upisane djece u javnim vrtićima u pedagoškoj godini koja prethodi pedagoškoj godini za koju se dodjeljuju sredstva, evidentirane u zajedničkom elektroničkom upisniku.*"

Koliko se pažljivo podaci unose u zajednički upisnik i što se događa kada netko propusti dostaviti podatke na vrijeme, poznato je Ministarstvu znanosti, obrazovanja i mladih.

Zatim se Uredbom pojašnjava što to čini ukupni trošak vrtića (rashodi za zaposlene, materijalni rashodi, postrojenja i oprema, prijevozna sredstva, bankarske usluge, usluge platnog prometa, zatezne kamate...).

Upitno je jesu li ovako prikazani troškovi dobro polazište za kvalitetan i na činjenicama utemeljen izračun, te odgovaraju li dobiveni iznosi stvarnom trošku vrtića. Jasno je kako upravo zbog velikih regionalnih razlika nije moguće odrediti jedinstvenu ekonomsku cijenu vrtića (ukupan trošak po djetetu), ali smo uvjereni kako je moguće propisati **jedinstvenu metodologiju izračuna ekonomske cijene vrtića** kojom će se dobiti realna i stvarna ekonomska cijena programa ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u svakom vrtiću u Hrvatskoj, pravedna za svako dijete.

Iako je način izračuna i sama činjenica da se nameće prosječna a ne stvarna ekonomska cijena smještaja u dječjem vrtiću, daleko većim problemom držimo odredbu kojom se u članku 3. Uredbe propisuje pravo na određeni udio u prosječnoj cijeni smještaja u dječjim vrtićima, a koji se ostvaruje iz državnog proračuna.

Pravo na financijska sredstva za fiskalnu održivost ostvaruju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave prema postotnom udjelu ovisno o kriteriju razvijenosti i skupini kojoj temeljem indeksa razvijenosti pripadaju. U konkretnome, one lokalne uprave koje imaju najniži stupanj razvijenosti, ostvaruju sredstva iz državnog proračuna u visini 50% prosječne cijene smještaja po djetetu, dok se na drugoj strani ovog popisa nalaze lokalne uprave s najvećim indeksom razvijenosti koje ostvaruju podršku za fiskalnu održivost u iznosu od tek 6,25% prosječne cijene smještaja po djetetu.

10

Izračun Indexa razvijenosti duboko je nepravedan jer ne uvažava veličinu teritorija o kojoj JLS brine (ceste, sela i zaseoci), ni visinu izvornih prihoda, a to znači da su u istoj kategoriji razvijenosti gradovi različitih financijskih mogućnosti, posebice u najrazvijenijoj, VIII, što izravno dovodi do vrlo različitih cijena vrtića za roditelje. Dakle, sustav participacije države koji se temelji na indexu razvijenosti povećava nejednakosti na terenu.

Dodatno, indeks razvijenosti nije mjerilo za izračun decentraliziranih sredstava namijenjenih osnovnom školstvu, stoga ne bi trebao biti ni za predškolski odgoj i obrazovanje. Dijete i roditelj u pravu na predškolski i školski odgoj i obrazovanje trebali bi biti vrednovani jednako. Roditelju koji se bori da preživi mjesec, obiteljima koje nemaju vlastiti stambeni prostor i nisu ostvarile pravo na mjesto u vrtiću potpuno je svejedno u kojoj kategoriji razvijenosti se nalazi njihova općina ili grad.

Ne sporeći potrebu da se slabije razvijenim regijama i jedinicama lokalne samouprave pruži dodatna i dostatna financijska podrška, valja imati na umu poruku koju Republika Hrvatska ovakvim porukama nejednakosti šalje svakoj obitelji i svakom djetetu. Činjenično, država time potvrđuje kako joj dijete u primjerice u Zagrebu i ono u Vojniću – ne vrijedi jednako. Točnije, državi dijete u Zagrebu vrijedi osam puta manje nego ono u Vojniću.

Kao primjer iz prakse vezano uz indeks razvijenosti možemo navesti Grad Pazin i Grad Umag, oba u VIII. kategoriji kao najrazvijeniji gradovi. Financijski prihodi i mogućnosti Umaga su veliki, zbog njih su uvedeni besplatni vrtići i prije nego je uvedena participacija države fiskalnoj održivosti sukladno indeksu razvijenosti. Umag dobiva još 6,25% od države.

Kod Pazina i okolnih općina, stvar je potpuno drugačija. Financijske mogućnosti su mnogo manje o čemu govori i podatak da je udio troškova za predškolski odgoj i obrazovanje u izvornom proračunu vrtoglavih 42%, zbog čega je predškolski odgoj desetljećima bio potplaćen. Pazin i susjedne općine koje dijele ustanovu, ni kroz funkcionalno spajanje i 6,25% participacije države, nisu uspjeli doći do dovoljnih sredstava za zakonsku obvezu izjednačavanja plaća predškolskog odgoja s osnovnom školom te su digle cijenu vrtića na 130 eura kako bi se i kroz roditeljske uplate namakao dio sredstava za izjednačavanje plaća. Epilog ovakvog uključivanja države u financiranje dječjih vrtića upravo je to - u jednom gradu roditelji ne plaćaju rani i predškolski odgoj obrazovanje, u drugom gradu plaćaju 130 eura.

Okako raspoređena ulaganja iz državnog proračuna produbljuju nejednakost i diskriminaciju, što je u suprotnosti s temeljnim načelima *Konvencije o ljudskim pravima*, kao i brojnim nacionalnim, europskim i međunarodnim aktima koji za cilj imaju očuvanje europskih vrijednosti. Republika Hrvatska obveznica je provedbe propisa koji jamče jednakost i sprječavanje diskriminacije, zbog čega je nedopustivo da svojim odlukama sudjeluje u podrivanju nejednakosti.

Promatrajući zakonodavni okvir, nemoguće je ne osvrnuti se i na prava radnika zaposlenih u predškolskim ustanovama. Osim općim propisom, *Zakonom o radu*, prava zaposlenih u vrtićima propisana su i specifičnim propisom u okviru *Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju*. *Državnim pedagoškim standardom predškolskog odgoja i obrazovanja* propisani su materijalni, prostorni i kadrovski uvjeti, mjerila za broj djece i zaposlenih, kao i vrlo jasna struktura rada te obveze i odgovornosti zaposlenika.

Oba ova akta osiguravaju optimalne uvjete za zdrav i cjelovit rast i razvoj djece rane i predškolske dobi, jamče i rad na načelima poznavanja i poštivanja načela *Konvencije o ljudskim pravima*, no donose značajne izdatke osnivačima predškolskih ustanova. Time nipošto ne mislimo da ove akte treba mijenjati odnosno učiniti fleksibilnijima, kako je to Ministarstvo znanosti i obrazovanja uz podršku Vlade RH namjeravalo u 2021. i 2022. godini, već ističemo kako ovi, iako nužni i ispravni standardi, iziskuju dodatna ulaganja.

Upravo člankom 51. ovoga Zakona, propisano je kako se plaće zaposlenih u vrtićima moraju obračunati na način kako su obračunate plaće zaposlenih u osnovnom školstvu. Dakle, plaće radnika u vrtićima moraju biti najmanje jednake plaćama zaposlenih u osnovnim školama. U tom smislu parametri za izračun plaća u vrtićima nedvojbeno jesu bruto osnovica koju za svaku godinu donosi Vlada RH *Odlukom o visini osnovice za obračun plaće u javnim službama*, te koeficijenti složenosti propisani u *Uredbi o nazivima radnih mjesta, uvjetima za raspored i koeficijentima za obračun plaće u javnim službama (NN 155/23)*.

Svaki drugi način izračuna plaća u dječjim vrtićima nezakonit je. Nažalost, unatoč jasnim odredbama propisa, plaće u vrtićima u Hrvatskoj nisu se uskladile sa zakonskom obvezom.

Važno je reći kako zaposleni u dječjim vrtićima ovo usklađivanje čekaju godinama. Ovi propisi nisu ništa novo, budući da predmetni članak 51. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju postoji od 1997. godine. Tek 2022. godine, nakon značajnih pritisaka odgojitelja, udruge Sidro i partnera sindikata, stigla je jasna potvrda Ministarstva znanosti i obrazovanja o obvezi primjene članka 51. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju. Sve do tog konačno jasnog i javnog tumačenja Ministarstva i Ministra Radovana Fuchsa u listopadu 2022., uporno se nastojalo uvjeriti praksu i javnost u drugačije razumijevanje ove odredbe. Danas nema nikakve dvojbe oko toga kakve plaće u vrtićima moraju biti.

Trend usklađivanja plaća s ovim propisom postupno raste, no dinamikom koja redovito dovodi do daljnjeg kašnjenja u odnosu na rast plaća u osnovnim školama, prema propisima koje bismo morali poštovati. Spomenimo i to da se, unatoč jasnoj i obvezujućoj odredbi Zakona, o poštivanju te odredbe pregovara sa sindikatima kroz kolektivne pregovore s osnivačima. Paradoks je to da se, umjesto pregovora o nadstandardu i eventualnim dodatnim materijalnim pravima radnika, kroz kolektivno pregovaranje uopće raspravlja hoće li se neki zakon poštivati ili ne. Broj osnivača koji je na takav način pristao poštivati ovu odredbu Zakona raste, no u odnosu na ukupan broj predškolskih ustanova i dalje je iznimno mali. Velik broj radnika u sustavu RPOO i danas svaki mjesec prima plaće u visini manjoj od zakonom propisanog. Nedvojbeno, poštivanje zakonske obveze promatra se kroz prizmu dobre volje i socijalnog dijaloga, unatoč tome što bi provedba zakona imala biti neupitna i nesporna obveza svih poslodavaca.

JAVNE POTREBE I STRUKTURA KADROVA U DJEČJIM VRTIĆIMA

Službeni podaci Državnog zavoda za statistiku navode kako je na početku pedagoške godine **2019./2020.** ukupan broj djece obuhvaćene programima predškolskog odgoja bio **139.682**, a djelovalo je ukupno 1.699 dječjih vrtića i drugih pravnih osoba koje ostvaruju programe predškolskog odgoja. U tom razdoblju djelovalo je 1.496 dječjih vrtića, od toga 1 087 čiji su osnivači Republika Hrvatska i jedinice lokalne uprave i samouprave (72,7%), 347 vrtića čiji su osnivači druge domaće pravne ili fizičke osobe (23,2%) te 62 kojima je osnivač pojedina vjerska zajednica (4,1%).

Analizirajući druge pravne osobe (203) koje ostvaruju programe predškolskog odgoja, 153 jedinice predškolskog odgoja ustrojene su pri osnovnim školama, šest u igraonicama pri knjižnicama te 44 u drugim ustanovama i udrugama (zdravstvenima, socijalnima, kulturnima, sportskima).

U pedagoškoj godini **2018./2019.** u predškolskim ustanovama zaposleno 21.404 djelatnika. Od toga je 13.088 odgojiteljica/odgojitelja, 1.147 stručnih suradnika, 595 viših medicinskih sestara odnosno zdravstvenih voditelja i 6.574 osoba na radnome mjestu administrativnog i pomoćno-tehničkog osoblja (DZS, 2020).

U opsežnom istraživanju koje je Udruga Sidro provela 2023. godine u suradnji s jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, Državnim zavodom za statistiku RH, Hrvatskim zavodom za zapošljavanje i samim predškolskim ustanovama, jasni su pokazatelji povećanih ulaganja u smještajne kapacitete, što dovodi do određenog povećanja obuhvata djece u vrtiće. Evidentan deficit odgojitelja, potvrđen i istraživanjem Ministarstva znanosti i obrazovanja iz 2023. godine, te potkrijepljen praćenjem stanja u praksi od strane strukovnih udruga i sindikata, ukazuje na ozbiljan problem održavanja sustava prve stepenice formalnog obrazovanja na razini kvalitete kakvu smo imali.

Zaposleni u dječjim vrtićima kroz razdoblje 2017. do 2022.

	ukupno			Odgojitelji i učitelji	Zdravstveno osoblje	Stručni suradnici	Administr. osoblje	Ostalo osoblje	Broj djece na jednog zdravstvenog radnika
	svi	muškarci	žene						
2017/2018	20.571	967	19.604	12.601	590	1.093	972	5.315	236
2018/2019	21.404	978	20.426	13.088	595	1.147	1.016	5.558	234
2019/2020	21.974	1.029	20.945	13.617	539	1.083	1.031	5.704	259
2020/2021	22.536	1.022	21.514	13.999	542	1.094	1.043	5.858	254
2021/2022	23.438	1.022	22.416	14.505	549	1.113	1.084	6.187	260

Podaci iz publikacije Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih, koju je za njih izradio Institut za društvena istraživanja i prof.dr.sc. Teo Matković, ukazuju na manje povećanje broja zaposlenih.¹

Valja imati na umu kako povećani ukupan broj zaposlenih ne daje realnu sliku o strukturi kadrova, budući da se na poslove odgojitelja zapošljavaju i nestručne zamjene (osobe bez odgovarajućeg propisanog obrazovanja), a koje se kasnije u statistici evidentiraju kao stručni odgojitelji. Nastavno, potrudili smo se na razini Republike Hrvatske ispitati koliki je omjer nestručnih kadrova u vrtićima i prosječna vrijednost koju smo dobili, nešto je niža od 30%.

Dakle, uzimajući prosječni uzorak na nacionalnoj razini, u ovom trenutku gotovo 30% zaposlenih na poslovima odgojitelja čine nestručne zamjene koje nemaju pedagoško obrazovanje.

U **2022. godini**, prema podacima dobivenim od Državnog zavoda za statistiku² u Republici Hrvatskoj ukupno je **246.437** djece rane i predškolske dobi, od čega 120.036 djevojčica i 126.401 dječaka. Ukupan broj djece jasličke dobi 105.269 od čega je 51.196 djevojčica i 54.073 dječaka.

Od ukupno 246.437 djece ove dobi, u programe ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja uključeno je **142.440** djece, što čini ukupno tek **57,8% djece uključene u dječje vrtiće**.

U odnosu na već spomenutu 2020. godinu, unatoč ulaganjima u prostorne kapacitete, u 2022. povećan je obuhvat u dječje vrtiće za tek 2.758 djece.

14

Djeca u vrtićima po spolu i godinama života 2017/2018 do 2021/2022

	Ukupno						
				do 3	3 - 5	5 - 7	7 +
	svi	dječaci	djevojčice	ukupno	ukupno	ukupno	ukupno
2017./2018.	139.228	72.115	67.113	25.414	50.823	61.714	1.277
2018./2019.	139.378	72.162	67.216	26.422	50.934	61.140	882
2019./2020.	139.682	72.287	67.395	28.302	50.950	59.475	955
2020./2021.	137.453	71.186	66.266	29.138	50.076	57.074	1.164
2021./2022.	142.440	73.507	68.933	30.891	52.985	57.211	1.352

U Hrvatskoj tada djeluje ukupno 1.708 dječjih vrtića i drugih pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja (početak 2021/2022.godine), od čega je 372 samostalna dječja

¹<https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Dokumenti-ZakonskiPodzakonski-Akti/Predskolski/Azurirana-procjena-kvantitativnih-potreba-za-obrazovanjem-i-zaposljavanjem-odgojitelja-u-sustavu-ranog-i-predskolskog-odgoja-i-obrazovanja.pdf>

²https://web.dzs.hr/PXWeb/Selection.aspx?px_path=Stanovni%20a1tvo_Procjene%20stanovni%20a1tva&px_tableid=SP24_2.px&px_language=hr&px_db=Stanovni%20a1tvo&rxid=ee892e10-dd30-40c5-87a7-ff2e386cda4b

vrtića, 283 dječja vrtića s područnim odjelima, 893 područna odjela, te jedinica predškolskog odgoja pri drugim pravnim osobama od čega pri osnovnoj školi 123, igraonice u knjižnicama 6 i u drugim ustanovama i udrugama 31.

Povećani broj vrtića podiže i ukupan broj djece uključene u programe RPOO, no praćenjem prakse evidentno je kako se broj djece u skupinama ponovno povećava, a odredbe Državnog pedagoškog standarda ne implementiraju iako su obvezujuće. U komunikaciji s osnivačima jasno se razaznaje s jedne strane potreba roditelja da djecu zbrinu u vrtićima, dok je s druge strane strah osnivača da će poštivanjem odredbi DPS-a i upisivanjem djece prema propisanim mjerilima velik broj djece ostati izvan sustava RPOO, čime će osnivači sebi nanijeti političku štetu u smislu nezadovoljstva svojih birača. Stoga osnivači radije podliježu nepoštivanju propisanih mjerila za broj djece i zaposlenih, spremno prihvaćaju i propisane sankcije, no nastavljaju zbrinjavati u vrtiće veći broj djece no što im to prostorni uvjeti i propisi dopuštaju.

Promatrajući dječje vrtiće s aspekta vlasništva i upravljanja, osnivači jedinica predškolskog odgoja u najvećoj mjeri su jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave u 76% slučajeva, odnosno 1.289 jedinice predškolskog odgoja, dok je za 5 jedinica osnivač Republika Hrvatska, 355 privatne pravne ili fizičke osobe, a 59 vjerske zajednice.

15 *DJEČJI VRTIĆI I DRUGE PRAVNE OSOBE KOJE OSTVARUJU PROGRAME PREDŠKOLSKOG ODGOJA (početak 2021/2022)*

Osnivač	Ukupno	Jedinice predškolskog odgoja					
		pri dječjim vrtićima			pri drugim pravnim osobama		
		samostalni dječji vrtići	dječji vrtići s područnim odjelima	područni odjeli	pri osnovnoj školi	igraonice u knjižnicama	u drugim ustanovama i udrugama
Ukupno	1.708	372	283	893	123	6	31
Republika Hrvatska	5	2	0	0	2	1	0
Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave	1.289	191	212	752	117	5	12
Druge domaće pravne ili fizičke (privatne) osobe	355	163	57	112	4	0	19
Vjerska zajednica	59	16	14	29	0	0	0

Prema vrsti programa koju djeca predškolske dobi pohađaju, od ukupno 142.440 djece, prema vrsti programa, redoviti program predškolskog odgoja pohađa 130.250 djece, program predškole 9.310 djece, a kraći program 2.880 djece, prema sljedećim udjelima u programima.

	Ukupno	Osnivač dječjeg vrtića/programa RPOO			Indeks ukupnog broja djece 2017./2018. = 100	prethodna godina = 100
		RH ili JLS	druge pravne ili fizičke osobe	vjerska zajednica		
2017./2018.	139.228	112.889	22.603	3.736	100.0	96.8
2018./2019.	139.378	112.623	23.057	3.698	100.1	100.1
2019./2020.	139.682	112.134	23.585	3.963	100.3	100.2
2020./2021.	137.453	112.035	21.767	3.650	98.7	98.4
2021./2022.	142.440	116.044	22.669	3.727	102.3	103.6

U razdoblju od pedagoške godine 2017./18. do 2021./22. broj djece uključene u programe predškolskog odgoja porastao je s 139.228 djece, na 142.440 djece.

Prema posljednjim podacima Državnog zavoda za statistiku RH, izdanom u srpnju 2024. godine, navodi se da je na početku pedagoške godine **2023./2024.**, prema metodologiji statističkog praćenja podataka, programe predškolskog odgoja i naobrazbe ostvarivalo 1.744 izvještajne jedinice, od toga 1.608 dječjih vrtića i 136 drugih pravnih osoba (osnovne škole, igraonice u knjižnici ili druge ustanove ili udruge). Od ukupnog broja vrtića 388 je samostalnih, tj. bez područnih odjela, 289 dječjih vrtića imala su u svojem sastavu područne odjele, a područnih odjela bilo je 931.

Dječje vrtiće kojima su osnivač jedinice lokalne uprave i samouprave pohađa 80,9% djece, što znači da nešto manje od 20% djece uključene u neki od programa RPOO pohađa vrtiće drugih osnivača.

Osnivač	Ukupno	Dječji vrtići			Druge pravne osobe		
		samostalni	s područnim odjelima	područni odjeli	osnovne škole	igraonice u knjižnici	druge ustanove i udruge
Ukupno	1 744	388	289	931	97	6	33
Republika Hrvatska	3	1	-	-	1	1	-
Jedinice lokalne uprave i samouprave	1 333	210	220	791	93	5	14
Druge domaće pravne i fizičke osobe (privatne)	350	162	55	111	3	-	19
Vjerske zajednice	58	15	14	29	-	-	-

Razvidno je kako se broj vrtića i u ovom razdoblju povećao, i to za nešto više od 30 novih jedinica. Jednako tako povećao se i broj djece u vrtićima.

Nekim programom predškolskog odgoja i naobrazbe bilo je obuhvaćeno ukupno **153.212** djece, a od toga 73.889 djevojčica (48,2%). Redovitim programom bilo je obuhvaćeno 140 369 djece, programom predškole 8.853 djeteta, a kraćim programom 3.990 djece.

Povećanje je to za ukupno 10.772 djeteta u odnosu na broj djece u vrtićima 2022. godine.

Govoreći o zaposlenima, uz evidentan deficit stručnih kadrova, valja imati na umu da su nestručni kadrovi dijelom i jeftinija radna snaga, što potiče nedjelovanje u smjeru osiguravanja dovoljnog broja stručnjaka. Iako je deficit odgojitelja istaknut kao najveći problem, ništa manji nije problem nedostatka drugih stručnih kadrova. Posebice se valja osvrnuti na nedostatak zdravstvenih voditelja, odnosno viših medicinskih sestara i tehničara, koje je osnivač obvezan zaposliti. Bez zdravstvenog voditelja, dječji vrtić ne može započeti s radom, odnosno ne smije raditi.

Prema našem istraživanju, u 2022. godini bez zaposlenog zdravstvenog voditelja radilo je 288 dječjih vrtića, što je u praksi značilo da je gotovo 22.000 djece boravilo u predškolskoj ustanovi bez zdravstvene skrbi. Razlog za ovaj problem je višestruk, no možemo ga svesti na činjenicu da plaća visokoobrazovanih zdravstvenih radnika nije ni približna onoj koju mogu ostvariti radom u nekoj zdravstvenoj ustanovi, a poslodavci u vrtićima nerijetko žele zaposliti zdravstvenog voditelja u nepunom radnom vremenu, što je nedostatno za punu plaću.

Vrlo slična situacija je i s pedagogima, logopedima, psiholozima i edukacijskim rehabilitatorima, gdje se osnivači vode odredbama DPS-a uzimajući ih na nepuno radno vrijeme. To djeluje nemotivirajuće na ove stručne kadrove i u pravilu se ne javljaju na natječaje.

I ranije smo predlagali određene poticajne mjere za osiguravanje stručnih kadrova, poput bržeg stalnog zaposlenja, rješavanja pitanja smještaja, osiguravanja stipendiranja, pripravničkog stažiranja odmah po završetku studija, što se sve može svesti pod planiranje strategije razvoja RPOO na lokalnoj, područnoj i regionalnoj razini, što nedvojbeno mora pratiti i nacionalna razina.

Unatoč sličnim ili čak istim preporukama Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, koji u svom godišnjem izvješću daje smjernice za rješavanje izazova deficitarnih zanimanja, ne vidimo značajne napore da se ova pitanja riješe.

Promatrajući ove najnovije brojke, osim porasta broja vrtića za novih 36 ustanova, povećanje broja djece uključene u neke od programa ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja za gotovo 11.000 djece, raste i broj zaposlenih. Broj odgojitelja, u što je zasigurno uključen i određeni postotak nestručnih zamjena, porastao je za 1.442 odgojitelja.

Odgojitelja i učitelja bilo je 60,4% od ukupnog broja zaposlenih. Zanimljiv je podatak o vrsti odnosno visini obrazovanja zaposlenih u vrtićima, posebice odgojitelja i zdravstvenog osoblja.

ZAPOSLENICI U DJEČJIM VRTIĆIMA PREMA STUPNJU OBRAZOVANJA I SPOLU, POČETAK PED. G. 2023./2024.

Osnivač		Zaposlenici		Odgojitelji i učitelji		Zdravstveno osoblje	Stručni suradnici	Administrativno osoblje	Ostalo osoblje
		svega	žene	svega	žene				
Ukupno	svega	25 991	24 908	15 659	15 515	585	1 206	1 182	7 359
	visoko	4 725	4 537	2 758	2 720	116	1 187	441	223
	više	13 066	12 916	12 187	12 090	390	17	326	146
	srednje	6 415	5 691	710	702	79	2	412	5 212
	osnovno	1 785	1 764	4	3	-	-	3	1 778
Republika Hrvatska	svega	13	11	4	4	-	1	2	6
	visoko	2	2	-	-	-	1	1	-
	više	5	5	4	4	-	-	1	-
	srednje	6	4	-	-	-	-	-	6
	osnovno	-	-	-	-	-	-	-	-
Jedinice lokalne uprave i samouprave	svega	21 914	20 991	13 124	13 005	421	918	976	6 475
	visoko	3 793	3 655	2 283	2 255	74	907	371	158
	više	11 050	10 923	10 377	10 292	280	9	271	113
	srednje	5 362	4 722	462	457	67	2	333	4 498
	osnovno	1 709	1 691	2	1	-	-	1	1 706
Druge domaće pravne i fizičke osobe (privatne)	svega	3 466	3 323	2 171	2 149	139	249	163	744
	visoko	806	757	423	413	38	241	51	53
	više	1 676	1 657	1 504	1 495	94	8	46	24
	srednje	921	848	242	239	7	-	64	608
	osnovno	63	61	2	2	-	-	2	59
Vjerske zajednice	svega	598	583	360	357	25	38	41	134
	visoko	124	123	52	52	4	38	18	12
	više	335	331	302	299	16	-	8	9
	srednje	126	117	6	6	5	-	15	100
	osnovno	13	12	-	-	-	-	-	13

18

izvor <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/76959>

Administrativno osoblje povećano je za nova 232 djelatnika, dok je ostalo osoblje poraslo za nešto više od 2.000 zaposlenih. Međutim, ono što potvrđuje već isticani problem, za novih 36 vrtića, morali bismo imati i novih 36 zdravstvenih voditelja, no evidentno je kako se nastavlja trend rada dječjih vrtića bez zdravstvenog osoblja, budući da je u razmatranom razdoblju zaposleno tek 6 novih zdravstvenih djelatnika.

Odnos broja djece, ustanova i zaposlenih

godina	vrtića	djece	ukupno zaposlenih	odgojitelja	pedagoga	psihologa i defektologa	zdravstveno osoblje	administrativno osoblje	ostalo osoblje
2021/2022	1.708	142.220	23.438	14.505	1.093		590	972	5.315
2023/2024	1.744	153.212	26.397	15.947	562	692	596	1.204	7.396

I dalje imamo predškolske ustanove koje nemaju niti stručnih kadrova odgojitelja niti drugih stručnih kadrova pedagoga, logopeda, psihologa. Poražavajući su podaci o tome kako tisuće djece u vrtićima **nemaju zdravstvenu skrb, jer vrtić ne zapošljava zdravstvenog voditelja.**

Ne zapošljava, jer ne može ponuditi pristojnu plaću. Primjerice, prema podacima Državnog zavoda za statistiku iz izvješća za pedagošku godinu 2021./2022., u Vukovarsko srijemskoj županiji u predškolske ustanove uključeno je 4216 djece, u sklopu 61 predškolske ustanove, a samo 9 vrtića zapošljava zdravstvenog voditelja. Dakle, **52 vrtića u Vukovarsko srijemskoj županiji nemaju zdravstvenog voditelja.** Šibensko kninska županija ima 49 vrtića, 3244 djeteta, a samo 7 vrtića ima po jednog zdravstvenog voditelja. **U šibensko kninskoj županiji 42 vrtića nemaju zdravstvenog voditelja.** U Osječko baranjskoj županiji imamo 101 vrtić, koji polazi 7591 dijete, zaposlena su 22 zdravstvena voditelja, što znači da **79 vrtića nema zdravstvenog voditelja?!**

19

Prateći podatke u praksi i ova nova izvješća, evidentno je kako značajnih poboljšanja nema. Tome u prilog ide i učestala pojava raspisivanja natječaja za zapošljavanje svih vrsta stručnih kadrova, na koje se nitko ne javlja. Podsjetit ćemo na novoizgrađeni dječji vrtić u okolici Bjelovara, koji se ne može otvoriti i započeti s radom iako je sve spremno, jer se na raspisane natječaje nije javio niti jedan odgojitelj.

TROŠKOVI DJEČJIH VRTIĆA I PARTICIPACIJA IZ DRŽAVNOG PRORAČUNA

Promišljajući o razlozima zbog kojih se prva stepenica formalnog obrazovanja nalazi u stanju koje nikako nije zadovoljavajuće, pokušali smo osvrnuti se na sve aspekte koji bi mogli biti izvor problema. Uz činjenicu da su danas roditelji svjesniji važnosti i uloge predškolskog odgoja i obrazovanja, uz promjene u načinu života (brzina, zahtjevnost, opterećenje poslovima, drugačiji zahtjevi poslodavaca...), povećanu potrebu za smještajem djece dok roditelji rade, nedvojbeno je prisutno nedostatno ulaganje na svim razinama.

Budući da Republika Hrvatska zakonskim i podzakonskim aktima obvezuje jedinice lokalne samouprave na ispunjavanje uvjeta u ovom području, dok im istovremeno ostavlja autonomiju upravljanja i pod njenim okriljem i odgovornost samostalnog i potpunog financiranja predškolskih ustanova, postavljajući često visoke i nedohvatljive standarde, nerazmjerne njihovim proračunskim mogućnostima, držimo da su za ovo stanje odgovorni upravo Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Vlada Republike Hrvatske. Investiranje i kapitalna ulaganja u područje RPOO koja čine, kao ideja jesu pohvalni, međutim, u provedbi te ideje višestruko se podbacilo.

20

Promatrajući dokument *Analiza stanja – demografske mjere jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u 2024. godini*³, koji izrađuje Ministarstvo demografije i useljeničtva, vidljiv je interes za podršku ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. Uz onu prvu i najvažniju ulogu, a to je odgoj i obrazovanje, zatim dijelom i socijalnu ulogu u smislu zbrinjavanja djece dok roditelji rade, jednim dijelom osiguravanje dovoljnog broja kvalitetnih dječjih vrtića svakako jest demografska mjera.

Jedna od četiri kategorije u strategiji demografske revitalizacije koje ovo Ministarstvo prati, jesu upravo mjere za program predškolskog odgoja. Kako se navodi u analizi, "većina jedinica lokalne samouprave ima organiziran program predškolskog odgoja za vrtićku i za jasličku dob". Programe za vrtićku i jasličku dob ima 63% jedinica lokalne samouprave, programe za vrtićku dob provodi njih 20%, dok samo program predškole organizira 13% jedinica. Prema ovoj analizi, samo 4% jedinica lokalne samouprave nema organiziranu niti jednu vrstu programa predškolskog odgoja. Iako se u analizi ističe ove programe kao programe predškolskog odgoja, i izostavlja se navesti da je *de facto* riječ o programima odgoja i **obrazovanja**, vjerujemo kako autori ove analize to znaju i uvažavaju.

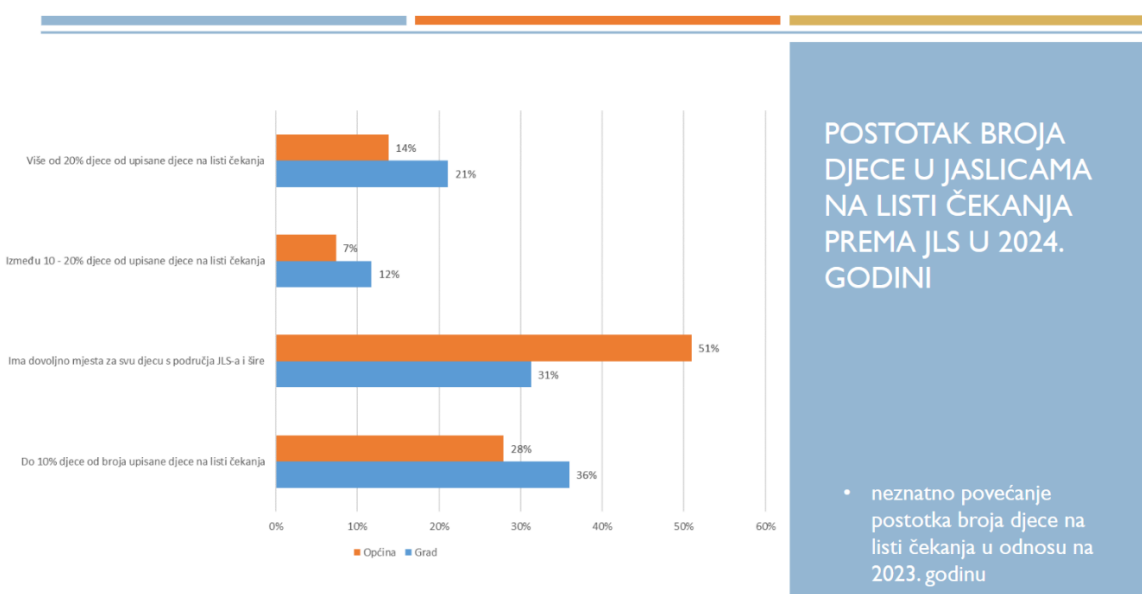
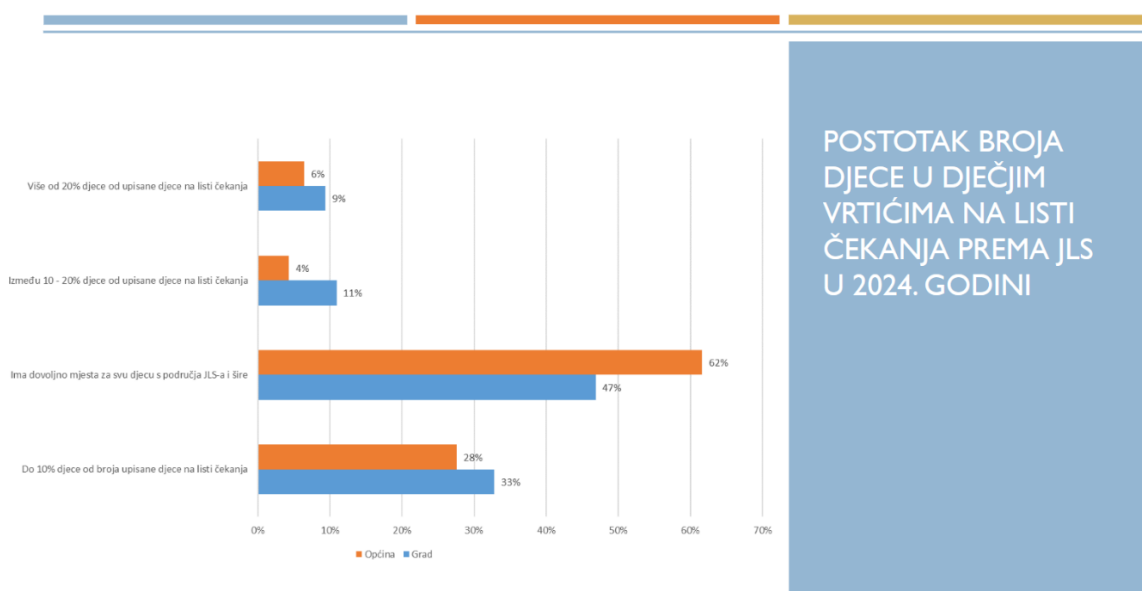
Dalje se analizira prosječna cijena roditeljskog udjela u dječjim vrtićima prema indeksu razvijenosti, i s obzirom na broj djece u obitelji. U prvoj kategoriji indeksa razvijenosti roditeljska participacija za prvo dijete iznosi oko 65 eura, u drugoj oko 60 eura, u trećoj nešto iznad 70 eura,

³[file:///C:/Users/udrug/Downloads/Analiza%20stanja%20-%20Demografske%20mjere%20jedinica%20lokalne%20i%20podru%C4%8Dne%20\(regionalne\)%20samouprave%20u%202024.%20godini.pdf](file:///C:/Users/udrug/Downloads/Analiza%20stanja%20-%20Demografske%20mjere%20jedinica%20lokalne%20i%20podru%C4%8Dne%20(regionalne)%20samouprave%20u%202024.%20godini.pdf)

četvrtoj 85 eura. U petoj kategoriji indeksa razvijenosti roditelji za prvo dijete participiraju s nešto manje od 80 eura, dok se šesta, sedma i osma kategorija prema indeksu razvijenosti kreću u rasponu od 80 do 90 eura. U svim kategorijama indeksa razvijenosti za drugo dijete iznos participacije roditelja proporcionalno je umanjen, dok je za treće dijete taj iznos značajno manji, u rasponu od 20 do 40 eura.

Prosječna cijena roditeljskog udjela za dijete vrtićke dobi u 2024. iznosi gotovo isto kao u 2023., za prvo dijete 80 eura, za drugo 59 i za treće 21 euro u gradovima, dok je cijena u općinskim vrtićima za prvo i drugo dijete 78 i 58 eura, a za treće 29 eura. U jaslicama brojke nešto rastu, pa roditelji za prvo dijete u gradovima plaćaju prosječno 86 eura, za drugo 63 i za treće 24 eura, a u općinskim vrtićima 92 eura za prvo dijete, 67 eura za drugo i 29 eura za treće.

Analiza ističe i postotak djece koja se nalaze na listama čekanja u vrtićima i jaslicama.

Zanimljivost koju ova analiza navodi, jest i broj "jedinica lokalne samouprave koje imaju besplatnu uslugu dječjih vrtića u 2024. godini". U 2023. godini 24 jedinice lokalne samouprave osigurale su besplatne vrtiće za svoje stanovnike, dok je u 2024. godini taj broj porastao na 32 jedinice.

JEDINICE LOKALNE SAMOUPRAVE KOJE IMAJU BESPLATNU USLUGU DJEČJIH VRTIĆA U 2024. GODINI

Županija	JLS
Bjelovarsko-bilogorska	Nova Rača
Brodsko-posavska	Oriovac
Dubrovačko-neretvanska	Ploče, Pojezerje, Smokvica
Istarska	Bale-Valle, Umag-Umago
Karlovačka	Saborsko
Koprivničko-križevačka	Gola, Kalinovac, Sokolovac
Osječko-baranjska	Belišće, Čeminac, Draž, Kneževi Vinogradi, Koška, Magadenovac
Požeško-slavonska	Čaglin
Primorsko-goranska	Baška, Mrkopalj
Sisačko-moslavačka	Dvor
Splitsko-dalmatinska	Okrug, Otok, Sinj, Trilj, Vrlika
Šibensko-kninska	Biskupija
Vukovarsko-srijemska	Ivankovo, Nijemci
Zadarska	Obrovac, Vir, Vrsi

• 2023. → 24 JLS

• 2024. → 32 JLS

Valja pozdraviti nastojanja jedinica lokalne samouprave da osiguraju besplatne vrtiće za svu djecu, no isto tako nužno je promatrati korelaciju sredstava dobivenih iz državnog proračuna za fiskalnu održivost, provedbu propisa poput onih o mjerilima za broj djece i zaposlenih, i svakako provedbu propisa o zakonitom izračunu plaće zaposlenih u vrtićima.

22

Uvjereni smo kako bi sve jedinice lokalne samouprave i donositelji odluka na lokalnoj razini nedvojbeno voljeli osigurati dovoljan broj besplatnih mjesta u vrtićima, i istovremeno poštivati sve propise koji uređuju rani i predškolski odgoj i obrazovanje, no zbog svojih proračunskih mogućnosti to ne uspijevaju. Stoga ne držimo ispravnim da se toj neravnoteži doprinosi nejednakim sudjelovanjem države u financiranju dječjih vrtića.

Upravo na tragu poruke koju Ministarstvo demografije i useljeništva ističe u ovoj analizi, stvarajmo budućnost suradnjom svih razina vlasti, znanstvene zajednice i civilnog društva, potaknimo donošenje adekvatnih i koordiniranih demografskih politika i osigurajmo demografsku budućnost Republike Hrvatske.

Prije izmjena Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju 2022. godine, te prije donošenja *Uredbe o kriterijima i mjerilima za utvrđivanje iznosa sredstava za fiskalnu održivost dječjih vrtića* u rujnu 2023. godine, kao i prve *Odluke o dodjeli sredstava za fiskalnu održivost dječjih vrtića* iz listopada 2024., Republika Hrvatska ulagala je tek zanemariva sredstva u rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

Uglavnom se to odnosilo na sufinanciranje obveznog programa predškole (tada oko 30,00 kn po djetetu), te podršku djeci s teškoćama i darovitoj djeci, i dijelom za programe polaznika nacionalnih manjina. Nakon donošenja Uredbe, Republika Hrvatska se uključila u financiranje dječjih vrtića, i u daljnjem tekstu prikazat ćemo koliko i na koji način.

Prema *Odluci o dodjeli sredstava za fiskalnu održivost za pedagošku godinu 2023./2024.* i prikazanim ukupnim troškovima dječjih vrtića, u godini 2022. ukupni troškovi javnih vrtića (čl.4. Uredbe) iznosili su 844.039.478,00 eura.

Sukladno kriterijima propisanim Uredbom, država se uključila u financiranje vrtića u iznosu od 148.926.597,00 eura, što iznosi postotni udio u ukupnom trošku RPOO u visini od **17,65%**.

Prema podacima navedenim u *Odluci o dodjeli sredstava za fiskalnu održivost za pedagošku godinu 2024./2025.*, ukupan trošak javnih vrtića u 2023. iznosio je 1.007.129.968,00 eura, a država je temeljem Uredbe izdvojila ukupno 168.925.502,00 eura za fiskalnu održivost vrtića, što iznosi **16,77%** ukupnog troška.

23

Provedenim istraživanjem u kojem smo prikupili detaljne podatke o troškovima javnih vrtića od šezdesetak jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, uključujući Grad Zagreb, te niz većih gradova, kao i manjih JLS-ova, evidentno je kako najveći udio u ukupnom trošku čine plaće zaposlenih.

Prema dobivenim podacima i na temelju uzorka šezdeset i šest JLS, prosječan trošak plaća u ukupnim troškovima vrtića u pedagoškoj godini 2023./2024. iznosi 71,34%. Većina osnivača navodi kako trošak plaća iznosi 80 – 94% ukupnog troška, dok je nekolicina dostavila podatke o ukupnom iznosu plaća u udjelu ukupnog troška od 40-46%, što utječe na dobivanje nižih prosječnih iznosa. Evidentan je iznimno visok udio u ukupnom trošku, koji ne ostavlja dovoljno prostora za financiranje ostalih javnih potreba.

Primjerice, Grad Rijeka uključuje u vrtiće ukupno 3.028 djece i ima ukupan trošak vrtića u 2022. godini u iznosu od 11.978.644,00 eura. Iz toga proizlazi da je trošak po djetetu 3.955,95 eura. Grad Rijeka, s obzirom na indeks razvijenosti, prema Uredbi o kriterijima i mjerilima za utvrđivanje iznosa sredstava za fiskalnu održivost dječjih vrtića, ostvaruje pravo na podršku iz državnog proračuna u visini od 6,25% ukupnog troška vrtića. U konkretnome, to je u pedagoškoj godini 2023./2024. iznosilo 783.665,00 eura. Razmjerno tome, **država dijete u Rijeci financijski podržava iznosom od 258,80 eura godišnje**. Od ukupnog iznosa troškova vrtića, 17.162.600,00 otpada na plaće, što čini udio od 46,22% ukupnog troška.

Na drugoj strani ove ljestvice uzmimo za primjer Vojnić, koji prema indeksu razvijenosti ostvaruje pravo na podršku države u visini 50% ukupnog troška vrtića. Prema dostavljenim podacima vidljivim i u Odluci o dodjeli sredstava za fiskalnu održivost, ukupni trošak vrtića koji uključuje 36 djece, u 2022. godini iznosio je 142.498,00 eura.

Odlukom su u pedagoškoj godini 2023./2024. dobili 65.398,00 eura, što iznosi 50% ukupnog troška. Iz navedenog proizlazi da je trošak po djetetu 3.653,79 eura. Država se u ovaj trošak uključuje u iznosu od 50%, što znači da **dijete u Vojniću od države godišnje dobiva 1.816,61 euro**.

Analizom troškova prikazanih u zajednički upisnik pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i mladih, temeljem kojih se podataka i pristupa izračunu sredstava za fiskalnu održivost, uočavaju se razlike ponajprije u odnosu na izračun cijene smještaja po djetetu. Ovisno o pojedinoj jedinici lokalne uprave, na godišnjoj razini u konkretnim primjerima gradova i općina u tablici, ta cijena varira od cca 2.700 do 4.600 eura po djetetu.

Grad/općina	Indeks razvijenosti	Ukupno troškovi vrtića (dostavila JLS)	% udio troška osoblja u ukupnom trošku	Uredba - prijavljen broj djece 2023.	Prema Uredbi - ukupni trošak vrtića za 2022.	Dobivena sredstva Uredbom o fiskalnoj održivosti 2023/2024	postotak iz državnog proračuna po djetetu (2023/2024)
Rijeka	8	37.129.170,42	46,22	3.028	11.978.644,00	783.665,00	6,25
Vojnić	1	246.379,87	86,91	36	142.498,00	65.398,00	50,00
Rovinj	8	4.256.614,83	82,64	720	3.322.890,00	156.866,00	6,25
Vinkovci	6	2.291.000,00	91,66	515	1.599.974,00	821.888,00	18,75
Ivankovo	4	617.386,02	81,59	130	474.833,00	246.566,00	37,50
Supetar	7	1.493.614,00	17,16	198	845.919,00	60.231,00	6,25
Bjelovar	6	3.870.000,00	86,56	527	1.887.078,00	783.444,00	18,75

Dakle već je ovdje parametar koji se uzima za izračun, vrlo fleksibilan, što uz primjenu indeksa razvijenosti i postotka u rasponu od 6,25% do 50% te cijene smještaja djeteta, dovodi do toga da **država za dijete u Rovinju odvaja tek 217 eura godišnje**, dok za **dijete u Vojniću odvaja gotovo 2.000,00 eura ili za dijete u Ivankovu 1.500 eura**.

Možemo za primjer uzeti i Bjelovar, koji prema indeksu razvijenosti ostvaruje pravo na podršku države od 18,75%, što iznosi po djetetu **1.600 eura**.

Grad/općina	Uredba - prijavljen broj djece 2024.	Prema Uredbi - ukupni trošak vrtića za 2023.	Planirano Uredbom za 2024/2025	postotak iz državnog proračuna po djetetu (2024/2025)	trošak po djetetu 2022	podrška države po djetetu 2023.	trošak po djetetu 2023	podrška države po djetetu 2024.
Rijeka	2.949	13.897.645,00	886.528,00	6,25	3.955,95	258,80	4.712,66	300,62
Vojnić	37	149.714,00	73.982,00	50,00	3.653,79	1.816,61	4.046,32	1.999,51
Rovinj	710	3.734.843,00	177.456,00	6,25	4.615,12	217,86	5.260,34	249,93
Vinkovci	547	1.856.504,00	938.765,00	18,75	2.782,56	1.595,89	3.393,97	1.716,20
Ivankovo	186	535.146,00	232.442,00	31,25	3.652,56	1.896,66	2.877,12	1.249,68
Supetar	201	990.155,00	120.755,00	12,50	4.272,31	307,22	4.926,14	600,77
Bjelovar	539	2.135.762,00	886.278,00	18,75	3.580,81	1.486,61	3.962,45	1.644,30

25

Nedvojbeno, ovakav model financiranja jasno ukazuje na **diskriminaciju prema mjestu rođenja i stanovanja**, produbljuje obrazovne nejednakosti, što država ni na koji način ne smije poticati. Svako dijete državi mora biti jednako vrijedno, stoga model u kojem se čini ovakva otvorena diskriminacija nikako ne smije opstati.

Opcije koje država ima na raspolaganju nisu nepoznanica, no pravičnim i ispravnim modelom držimo da nužnost da se u svakom dječjem vrtiću na jednak način osigura ono što je zakonski propisano, a to su prostor i stručni kadrovi.

Polazeći od činjenice kako je RPOO prva stepenica institucionalnog odgoja i **obrazovanja**, kako je obveza države osigurati RPOO svakom djetetu, očekivali smo da će se **poziv na financiranje izgradnje i/ili dogradnje predškolskih ustanova**, učiniti takvim da bude održiv, pristupačan, podržavajući i uključiv, za sve JLS.

Uz to, držimo da je nužno podržati sredstvima državnog proračuna upravo najveće opterećenje u ukupnom trošku vrtića, a to su plaće zaposlenih. Činjenično, riječ je o obrazovnim radnicima koji sukladno zakonskom propisu imaju pravo na plaće jednake zaposlenima u osnovnim školama, stoga nema zapreke da se plaće zaposlenicima vrtića planiraju u istom proračunu.

PROJEKCIJA TROŠKOVA I PRIJEDLOG IZMJENE MODELA FINANCIRANJA

Analiza koju smo u ovom dokumentu radili, temelji se na uzorku od šezdeset i šest jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, čije smo podatke primili i koji su podržali ovaj prijedlog. Dodatno, analizirali su se i podaci dobiveni iz Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske. Kako smo već naveli, temeljem prikupljenih podataka, **trošak plaća zaposlenih u vrtićima iznosi prosječno 71,34 % ukupnog troška vrtića**. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih u posjedu je preciznih podataka o vrsti troškova svih dječjih vrtića u Republici Hrvatskoj, temeljem kojih i donosi Odluke o dodjeli sredstava za fiskalnu održivost dječjih vrtića.

Predlažemo da se u tim podacima, prikupljenim iz svih predškolskih ustanova u Hrvatskoj, analizira udio troška plaća zaposlenih u odnosu na ukupan trošak, te da se, izostavljajući kriterij indeksa razvijenosti, sredstva za plaće zaposlenih u vrtićima Uredbom dodijele jedinicama lokalne samouprave.

Osigurati sredstva za plaće zaposlenih u predškolskim ustanovama iz proračuna dvaju Ministarstava, ravnomjerno ih rasporediti i dodijeliti jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, uz obvezivanje JLS da i dalje ulažu sredstva u rani i predškolski odgoj i obrazovanje, kao i učinkovito sustavno praćenje provedbe svih zakonskih i podzakonskih akata od strane nadležnog Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih, osigurat će značajno povećanje kvalitete, dostupnosti i održivosti dječjih vrtića.

Takav utjecaj i suradnja Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih te Ministarstva demografije i useljništva nedvojbeno će potaknuti izvanredne promjene u sustavu prve stepenice formalnog obrazovanja, istovremeno i važnog mjesta za odgoj i odrastanje naših najmlađih. Bit će to i značajan poticaj za ostvarivanje boljih uvjeta rada i povratak zanimanja odgojitelja u atraktivna i željena zvanja. Nedvojbeno, bit će to velika demografska podrška mladim obiteljima u Hrvatskoj, te veliko rasterećenje osnivačima dječjih vrtića koji će tada moći ulagati sredstva u druge potrebe vrtića, ali i druge javne potrebe građana u svojim zajednicama.

Dodatna argumentacija u prilog prijedlogu da država sudjeluje u financiranju troškova zaposlenika predškolskih ustanova, nedvojbeno je i činjenica da su dječji vrtići **dio sustava obrazovanja**, ali u pogledu financiranja, jedinog sustava u kojem sredstva za plaće zaposlenog stručnog, administrativnog i tehničkog osoblja nisu osigurane u državnom proračunu.

U razgovoru s brojnim osnivačima, razumjeli smo koliko bi puno ovakva podrška države značila, ali smo razgovarali i o određenom obvezivanju jedinica lokalne samouprave da, kao osnivači predškolskih ustanova, nemaju pravo zaustaviti dosadašnja ulaganja. Naprotiv, jedinice lokalne samouprave spremne su se obvezati i dalje snositi troškove ranog i predškolskog odgoja i

obrazovanja, kako u smislu održavanja infrastrukture, rada vrtića, prehrane, dodatnih materijala i sredstava, dodatnih zapošljavanja, tako i u smislu osiguravanja povećanih smještajnih kapaciteta.

Naravno, uvijek je ključno pitanje koja je cijena takvog uključivanja države. Stoga smo pokušali učiniti jednostavnu projekciju koja se odnosi na ponajprije dvije kategorije zaposlenih u vrtićima, odgojitelje i stručne suradnike, a koji čine 70% ukupno zaposlenih. Ove kategorije smo odabrali istaknuti za primjer upravo zbog brojnosti, ali i poradi jasnoće parametara za okvirni izračun njihovih plaća. Jasno je da valja razmisliti o plaćama svih zaposlenika vrtića, kako administrativnog osoblja, tako i tehničkog osoblja, bez kojih vrtići ne mogu funkcionirati. Na tom tragu, učinili smo i okvirnu projekciju prosječnog troška njihovih plaća.

Prema posljednjim podacima Državnog zavoda za statistiku, u dječjim vrtićima u Hrvatskoj radi 15.659 odgojitelja. Unatoč činjenici da je dio njih višeg ili visokog stupnja obrazovanja, odlukom Vlade RH u *Uredbi o nazivima radnih mjesta, uvjetima za raspored i koeficijentima za obračun plaće u javnim službama (NN 155/23)*, učiteljima i odgojiteljima određen je koeficijent složenosti poslova u visini 2.01. Vladinom *Odlukom o visini osnovice za obračun plaće u javnim službama*, propisana je bruto osnovica za izračun plaće u javnim službama, u visini 947,18 eura.

Nastavno, bruto plaća odgojitelja iznosi **1.903,83** eura. Sredstva potrebna za bruto plaće svih zaposlenih odgojitelja iznose **29.812.102,15** eura mjesečno. Godišnje to čini iznos od **357.745.225,80** eura.

27

Uzmimo da su plaće stručnih suradnika u većini jednake plaćama odgojitelja. Stručnih suradnika prema posljednjim podacima imamo 1.206. Mjesečno je to 2.296.021,15, a godišnje iznosi **27.552.253,80** eura.

Rezimiramo li ove troškove, bruto plaće za 70% zaposlenih u vrtićima na godišnjoj razini koštaju **385.297.479,60 eura**.

Tehničko i administrativno osoblje čini do 30% zaposlenih, a okvirna projekcija prosječnog troška njihovih bruto plaća na razini godine iznosi dodatnih **118.414.800,00 eura**.

Naravno, tu je još trošak zdravstvenog osiguranja odnosno ukupni trošak plaća, kao i plaće ostalih zaposlenika. No vjerujemo kako ima prostora za sudjelovanje i dogovor između dvaju proračuna, onog državnog i onih lokalnih.

Podsjetimo, u sadašnjem modelu država je izdvojila za fiskalnu održivost vrtića u pedagoškoj godini 2023./2024. u iznosu od 148.926.597,00 eura (17,65% ukupnog troška vrtića), a u 2024./2025. izdvaja 168.925.502,00 eura (16,77% ukupnog troška). Nažalost, ta sredstva nisu dostatna da bi se učinilo sve što je njima planirano učiniti – **dostupnost (dodatni kapaciteti), održivost (plaće i materijalni rashodi), priuštvost (naplata usluga od roditelja)**.

U tom smislu potrebno je učiniti izmjene Uredbe o kriterijima za dodjelu sredstava za fiskalnu održivost dječjih vrtića, što je administrativno i formalno pravno lako rješivo.

Ostaje pitanje ima li Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih te Ministarstvo demografije i useljništva istinsku želju osigurati svakom djetetu jednako dostupan, jednako priuštiv, jednako siguran i jednako kvalitetan vrtić, svakom roditelju omogućiti uključivanje na tržište rada, a zaposlenima u vrtićima osigurati dostojanstvene, pravedne i zakonite uvjete rada i rješavanje egzistencijalnih pitanja.

Posebna zahvala jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave na suradnji i angažmanu pri izradi ovoga prijedloga. Uzorak temeljen na prikupljenim podacima i u suradnji s:

Bjelovar, Čavle, Pregrada, Jalžabet, Sveti Ivan Žabno, Poličnik, Kloštar Ivanić, Križ, Špišić Bukovica, Veliko Trgovišće, Kalnik, Bednja, Bogdanovci, Ivankovo, Kamanje, Josipdol, Fužine, Bistra, Stankovci, Novo Virje, Tar-Vabriga, Vinica, Vižinada, Marija Bistrica, Koprivnički Bregi, Mače, Lasinja, Pićan, Stubičke Toplice, Zlatar Bistrica, Supetar, Kutjevo, Knin, Kastav, Grubišno Polje, Rijeka, Varaždinske Toplice, Glina, Čazma, Pazin, Klanjec, Vinkovci, Legrad, Vojnić, Rovinj, Baška, Svetvinčenat, Podcrkavlje, Žakanje, Varaždin, Koprivnički Ivanec, Novalja, Jakšić, Grožnjan, Biograd na Moru, Pula, Zagreb, Osijek, Tompojevci, Karlovac, Koprivnica, Sveta Marija, Antunovac, Vrlika, Poveljana, Punat

Udruga SIDRO – odgojitelji u zaštiti prava djeteta u dječjem vrtiću

M.P.

UDRUGA SIDRO

K. Turković Guliu